

Halide Edip Adıvar'ın Öğretmenlikten İstifası

Halide Edip Adıvar's Resignation from Teaching Position

Seyit TAŞER*

ÖZET

Halide Edip Adıvar, 1882–1964 yılları arasında yaşamış, Türk siyasi tarihinde rol oynamış bir yazardır. Aynı zamanda öğretmenlik ve akademisyenlik de yapmıştır. Öğretmenlik görevine nihayet verisi ile ilgili olarak, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden elde ettiğimiz belgelere çalışmamızda yer verilmiştir.

Belgeler, Halide Edip'in kız öğretmen okulu olarak bilinen dâr-ül-muallimât'taki görevinden ayrılmak istediğine dair bir dilekçe ile, konu hakkında dâr-ül-muallimât müdürünün maârif nezâretine gönderdiği yazılardan ibarettir. Halide Edip'in hangi sebeplere istinaden öğretmenlikten istifa ettiğini gösteren dilekçede yer bulan ifadelerden, düşünce yapısına ilişkin bazı ayrıntılar yansımış ve okula ilişkin eleştirilerinin olduğu anlaşılmıştır. Okul müdürünün, maârif nezâretine gönderdiği yazıda ise, istifanın olaylı bir şekilde gerçekleştiği görülmüştür.

ANAHTAR KELİMELER

Halide Edip, Öğretmen, İstifâ, Dilekçe.

ABSTRACT

Halide Edip Adıvar was a writer who lived between the years 1882-1964 and took an active role in Turkish political history. She was also a teacher and an academician. In our research the documents obtained from Archive of Prime Minister's are included.

The documents consist of writings about the resignation letter of Halide Edip from dâr-ül-muallimât (Girls High School of Teacher's Training) and the dâr-ül-muallimât (Teachers' College) president's letter about the topic. The statements in the letter of resignation application give clues about Halide Edip's ideas and criticism about the school. It was understood from the letter sent to ministry of national education that the resignation process was eventful.

KEY WORDS

Halide Edip, Teacher, Resignation, Letter.

* Dr. Konya Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi

GİRİŞ

Halide Edip, 1882 senesinde doğmuş, 9 Ocak 1964 tarihinde ölmüştü. Vefatı ile ilgili gazete haberinde kendisinin romancı ve edebiyatçı yönü ön planda yer almıştı¹.

Türk tarihinin geçmişten günümüze yol aldığı süreçte, çetin mücadelelerin verildiği bir dönemde yaşamış ve ön plana çıkmış biridir Halide Edip Adıvar. Bu dönemde, zamanın olağanüstü şartları, bireylerin duygu ve fikirlerinin oluşması ve bunların yazıya dökülmesinde olağanüstü etkiler oluşturmuştu. Bu dönemin havasının Halide Edip'in kişiliğini olduğu gibi, edebiyatçı yönünü de etkilemiş olduğunu belirtmek mümkündür.

Halide Edip, aldığı eğitim ve yetiştiği çevrenin tesiriyle düşünce altyapısı ve belli fikirleri olan, çeşitli romanlar yazan, aynı zamanda farklı görevlerde bulunmuş ve hakkında hayli yazılar kaleme alınmış biridir. Burada, yaptığı vazifelerden biri olan öğretmenliğinden bahsedilmiştir.

Halide Edip'in, öğretmenlik yaptığı kısa zaman dilimi, II. Meşrutiyet (1908) dönemine tesadüf etmektedir. Öğretmenliğe 1913 senesine kadar devam etmiş olan Halide Edip, bu vazifeye başlamadan önce dönemin siyasi atmosferinden etkilenmiş ve bu etki ile yurt dışında bulunmuştur.

Enver Ziya Karal'a göre, İngilizlerin de desteklediği² ve 31 Mart hadisesi olarak tarihe geçen isyan hareketinde tehdit aldığı iddia eden Halide Edip'i Amerikalı dostları İstanbul'dan uzaklaştırmak istemiş ve Mısır'a 1909 senesinde iki oğlu ile sevk etmişti. Mısır'da ise, Ermeni dostları Halide Edip'i karşılamaya gelmişti. Halide Edip daha sonra, Mısır'dan İngiltere'nin başkenti Londra'ya geçmişti.³ Bu ülkelerde veya bu ülkelere bağlı şehirlerde özellikle eğitim alanındaki müşahedelerini ve bu alandaki bazı gelişmeleri ülkemizde de görmeyi

¹ Halide Edibin ölümünün yazılı basında nasıl yer aldığı konusunda bk. Cumhuriyet Gazetesi, 10 Ocak 1964, s.1,2.

² Enver Ziya Karal, 31 Mart vak'asını hazırlayan veya bu konuda çalışanlar arasında, İsmail Kemal, Prens Sabahattin, Derviş Vahdeti ve İngiliz ajanlarını sıralar. Bu konuda bk. Enver Ziya Karal, Büyük Osmanlı Tarihi, V. Cilt, Türk Tarih Kurumu, s.116-119. ; H.Edip de 31 Mart olayını izah ederken Vahdeti'nin yabancılara ajanlık yaptığından söz eder. H.Edib Tanin'e ve başka gazetelere yazı yazması nedeniyle, İttihat ve Terakki karşıtı olanlarca tehdit aldığı hatıralarında bahseder. Bk. Halide Edib Adıvar, Mor Salkımlı Ev, Haz. Mehmet Kalpaklı, Gülbün Türkgeldi, Özgür Yay., s.153,156.

³ Çalışlar, age., s. 63,71,73,75.

istemmiş ve bu gözlemleri ile eğitimin çeşitli meseleleri hakkında fikirler edinmiş ve bunları yazıları ile paylaşmıştı.

1. Halide Edip ve Eğitimciliği Hakkında

Halide Edip, 1901 senesinde Amerikan Kız Koleji'nin yüksekokul mezunları arasındaki yerini almıştı⁴. Halide Edip'in, çocukluk yıllarında aldığı eğitim içerisinde Arapça yer almaktaydı. Bir süre Mısır'da da bulunmuş olan Halide Edip, öğrenimini Amerikan Kız Koleji'nde tamamlamıştı.

Halide Edip, II. Meşrutiyet'in ilan edildiği yıllarda İngiltere'de bulunması, onun demokrasi, feminizm ve eğitim konuları hakkında yeni fikirler edinmesine etki etmişti⁵. Türkiye'ye döndüğünde pedagoji konusunda makaleler yazmıştı⁶. Eğitim konusunda faaliyet göstermeye başlayan Halide Edip, özellikle kızların eğitimi konusuna eğilmişti. Halide Edip'in bu konudaki makalelerini okuyan dönemin maârif nezâreti müsteşarı Said Bey, Halide Hanım'dan dâr-ül-muallimât için bir rapor hazırlamasını istemişti. Halide Hanım raporunda, dâr-ül-muallimâtın yönünü batıya çevirmesi gerektiğinden söz etmişti⁷. Bu etkinin diğer bir sonucu olarak, Halide Edip'in öğretmen modeli İngiliz ve Amerikan menşelidir. Bu modelde eğitimde amaç, basit usullerle çalışkan insanlar yetiştirmek olup, eğitimde kadının rolü büyüktür⁸.

Halide Edip'in eğitim alanındaki faaliyetleri bu düşüncelerin de tesiri ile ve Türkiye'ye dönüşünde, Dâr-ül-muallimât Müdüresi Nakıyye Hanım'ın evinde kaldığı dönemde farklı bir boyut kazanmıştı. Bu dönemde Maârif Nazırı Said Bey, Halide Hanım'a öğretmenlik teklif etmiş ve Halide Edip de tecrübelerini paylaşmak ve öğrencilere aktarmak üzere teklifi kabul etmişti. Halide Edip'in öğretmenliğe başlangıcı bu şekilde olmuştu⁹. Nakıyye Hanım'ın dâr-ül-muallimâta müdür tayin edilmesi ile, Halide Edip de eğitim usulü derslerini yürütmek üzere dâr-ül-muallimâta görev almış ve beş sene süreyle kız idadisi ile dâr-ül-muallimâta öğretmenlik yapmıştı¹⁰. Öğretmenlik yaptığı süre konusunda farklı değerlendirmeler de bulunmaktadır. Çalışlar, süre konusunda Halide Edip'in hatıralarına dayanarak eserinde yer verdiği bilgide, Maârif Nezâretinin kızlara ait bir idadi açığından ve yatılı dâr-ül-muallimâtın tesis edilmiş

⁴ Çalışlar, age.,s.39.

⁵ Enginün, s.8.

⁶ Adivar, Mor Salkımlı Ev, s.173.

⁷ Çalışlar, s.91.

⁸ Enginün, age.,s.10.

⁹ İnci Enginün, Halide Edib Adivar, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1989, s.8,9.

¹⁰ İpek Çalışlar, Halide Edib-Biyografisine Sığmayan Kadın, Everest Yay., İstanbul, 2010, s.91.

olduğundan ve Halide Edip'in bir süre dâr-ül-muallimâtta, sonra da beş sene süreyle idadide öğretmenlik yaptığından bahsetmiştir¹¹.

Halide Edip eğitim alanındaki faaliyetlerini çeşitli şekillerde sürdürmekteydi. 1911'de çeviri ve telif bir eser olan "*Talim ve Terbiye*" başlıklı bir eğitim bilimi kitabı yayınlamıştı¹². Eğitim faaliyetleri bununla sınırlı olmayan Halide Edip'in, eğitimin çeşitli meselelerine ilişkin, ama öncelikle dâr-ül-muallimâtтан başlamak üzere kaleme aldığı raporlar söz konusudur.

Halide Edip, görev yaptığı dâr-ül-muallimât ile ilgili bir rapor hazırlamış ve bunu maârif nezâretine vermişti. Raporunda, bayan öğretmen adaylarının ilmi gelişiminin, genç kızların ahlaki ve zihni gelişiminde önemli izler bırakacağından, dâr-ül-muallimât konusuna öncelik verilmesi gereğinden bahsetmişti. Halide Edip, dâr-ül-muallimâtın idadi derecesinde açılmış olmasına rağmen, müfredatın ortaokul derecesinde kaldığı fikrindedir. Halide Edip eğitimle ilgili diğer bir raporunda okul için ayrılan mekânın özellikleri, eğitim dili, genel kültürün önemi gibi konulara değinmişti¹³. Halide Edip'in dâr-ül-muallimâtla ilgili bu düşüncelerini öğretmenliğe son verdiği yıllara kadar taşımış olduğunu, istifa dilekçesinden anlamak mümkündür.

Halide Edip'in, eğitimle ilgili diğer vazifesi vakıf okullarını teftişle ilgili idi. Bu konuda da bir rapor hazırlamıştı. Bu raporda resim ve müzik derslerine önem verilmesi gereğinden, okul gezilerinin düzenlenmesinden, coğrafyanın çevreyi tanıtmak suretiyle öğretilmesinden söz etmişti¹⁴.

2. Halide Edib'in İstifâ Dilekçesi

Halide Edip, beş yıl süreyle Kız Öğretmen Okulu ve İstanbul Kız Lisesinde öğretmenlik ve vakıf kız mekteplerinde müfettişlik yapar¹⁵. Öğretmenlikten istifası öncesinde maârifte Şükrü Bey ile anlaşamaz. Ziya Gökalp ve Talat Paşa'nın isteği üzerine bir süre daha görevde kalmış, fakat üç ay sonra istifa dilekçesini bakanlığa verir¹⁶. Maârif Nâzırlığı yapmış olan Şükrü Bey ile anlaşamayan Halide Edip istifasını verir, fakat Talat Paşa, Nâzım Bey ve Ziya Gökalp'ın isteği üzerine istifasını geri alır. Bunun üzerine üç ay daha öğretmenliğe devam

¹¹ Adıvar, s.175.

¹² Yahya Akyüz, "Osmanlı Son Döneminde Kızların Eğitimi ve Öğretmen Faika Ünlüer'in Yetiştirilmesi ve Meslek Hayatı" Milli Eğitim, Sayı: 143, ss.12-33, Ankara, 1999, s.21.

¹³ Enginün, age., s.9.

¹⁴ Enginün, age., s.11.

¹⁵ Hilmi Yücebaş, Bütün Cepheleriyle Halide Edib Adıvar, İnkılap ve Aka Kitabevleri, İstanbul, 1964, s.6.

¹⁶ Nazan Bekiroğlu, Halide Edib Adıvar, Şûle Yay., İstanbul, 1999, s.26.

eder. Halide Edip eserinde, bundan üç ay sonra öğretmenlikten istifasını son kez olmak üzere, bakanlığa verdiğiinden bahseder¹⁷. Fakat bu istifanın ayrıntılarına eserinde yer vermez. Bununla ilgili ayrıntılara arşiv belgesinden ulaşmaktayız.

Halide Edip, öğretmenlikten istifa etmesi ile ilgili 21 Şubat 1328 (6 Mart 1913) tarihli dilekçeyi maârif nezâretine verir. İstifa konusu birkaç cümleyle ifade edilen bir talep olmaktan ötedir. Çünkü hadisenin arka planı ve istifanın gerekçesini yansıtan bir arz-ı hâl ile karşılaşmaktayız. Halide Edip'in öğretmenlikten ayrılışının olaylı olduğu ve okul idaresi ile bir sorunun bulunduğu dilekçeden anlaşılmaktadır. Bu sorunun bir neticesi olarak okul idaresini protesto ettiğini de dilekçesine yazmıştır. Dilekçenin tam metni aşağıda sunulmuştur:

“Dâr-ül-muallimâtta tarih dersinden evvela mektepte tuttukları tarz-ı idâreye iştirak edemeyeceğimden, saniyen mektep idâresinin ikinci gittiğim gün beni maruz ettiği hakareten dolayı isti'fâmu zât-ı nezâretpenâhilerine takdim ediyorum. Kurûn-ı vustâ¹⁸ saraylarında olduğu gibi her girenin yakasına atılan bir harem ağasının nezaketsiz muamelesi gözüni önünde cereyan ettiği halde müdahale edip ağayı tedip etmedikten başka şahsına da hürmetsizlik eden mektep müdürü Refik Bey Efendi'nin, hareket-i vak'asını, maârifin bir muallimi sıfatıyla şiddetle protesto eder ve maârif nezâret-i celilesinin müdür bey efendiye muallimlerin birer hizmetkâr olmadıkları kanaatinin dâr-ül-muallimât gibi bir müesseseyi idâre eden zihniyetlerde tayin etmesi lazım geleceğini anlatmasını temenni ederim. Gerçi Refik Bey'in müdüriyetinde bulunduğu mektebe tekrar gitmemek üzere isti'fâmu zât-ı nezâretpenâhilerine takdim ediyorsam da bu vesile ile memleketin temel taşı olan bir mektebe ve o mektebin muallimlerinin mevki hakkında müdür beye dört bir nokta-i nazar vermeye sebep olurum ümidine de malikim. İşte bunun için zât-ı nezâretpenâhilerinin dâr-ül-muallimâtın tarz-ı idâresini müdürriyet karşısında divan duranlardan ve salâhiyyet dairesine istinaden her gün kovduğu biçarelerden değil _ fakat diğer seyyar muallim ve hususiyle muallimelerden lütfen tahkik ve tetkik buyurmasını kadın tahsili ile pek alâka-dâr olan ve zât-ı âlilerinin bu meselenin zavallı memleket için derece-i ehemmiyetine en çok takdir eden bir maârif nezâreti olduklarına dair muhtemel kanâat-i umûmiyyeye iştirak eden bir kadın sıfatıyla rica ediyorum. Talebe ve muallimlerin halini tecessüs için yine talebe içinden hakkıyla tayini gibi ileride memleketin esasını kurmaya namzet kadınların ahlakını ifsat edecek ahvaller icadıyla uğraşan ve her ders için hiçbir mantık ve vukufa istinat etmeyen programlar yapıp da yine çocukları bir rüştiye talebesi derecesinden yukarı çıkaramayan mektep idâresi heyetinin ittihaz ettiği keşf-i râz terbiye ve tedris hakkında dâr-ül-

¹⁷ Adıvar, s.198-200.

¹⁸ Kurûn-ı Vustâ: Ortaçağ.

muallimât muallim ve muallimelerinin başlıcalarını hatta umumunu toplayıp bî-taraf ve ciddi tahkikat yaptırarak veyahut bu ciddiyet ve bî-tarafıyeyi bihakkın temin için bizzât yaparak meseleyi inayet meselesiyle anlar ve hal buyururlarsa memleketin istikbalini kurtaracak en esaslı tedbiri zât-ı nezâretpenâhîlerinin ittihaz buyurmuş olacıklarına emniyetimden müstehîl iman ve ümidiyle umum icraatlarında muvaffakiyet temenni ve ihtirâmâtının kabulünü rica ederim efendim hazretleri¹⁹”.

Dilekçeyi ilk cümleden itibaren değerlendirmek ve buradan bir neticeye varmak istersek, dilekçede öncelikli olarak istifanın sebeplerinin ortaya konulduğu görülür. İlk sebep, okuldaki idare tarzına yönelik bir tavırla ilgilidir. İkinci neden ise, okul idaresinin kendisine hakaret ettiği iddiasıdır. İki sebep de okul idaresi hakkındadır. Birincisi genel, diğeri münferit sebeplerdir. Münferit sebeple ilgili konunun ayrıntısına girilmiştir. Konu, Halide Edip’in okula girerken günümüzde güvenlikçi olarak isimlendirdiğimiz görevli tarafından kendisine yapılan muamele ile ilgilidir. Aslında güvenlikçi görevini yapmış ve Halide Hanım’dan kimlik sormuştur. Halide Edip, bu durumu anlatırken okulu saraya, güvenlikçiyi de sarayın harem ağasına benzetmiştir. Halide Edip, okul müdürünün -harem ağasını!- ikaz etmek yerine kendisine saygısızlık yaptığından ve bu nedenle okul müdürünü, öğretmen sıfatıyla protesto ettiğinden bahsetmiştir. Müdürü, maârif nezâretine şikâyet eden Halide Edip, öğretmenlerin birer hizmetkâr olmadıklarını belirtmiş ve istifasını sunarken böyle bir müdürle çalışamayacağı mesajını vermiştir. Bunu yaparken de müdüre bir bakış açısı kazandırma ümidi taşıdığından söz etmiştir. Müdürdan veya idareden baskı gören ücretli ve kadrolu öğretmenlere genel vaziyetin sorulmasını isteyen Halide Edip, bu konuda okulun bakanlıkça incelenmesini rica etmiştir. Bunun yanında öğrenci ve öğretmenlerin durumunu gizlice araştırmak için, öğrencilerden istifade eden idareye yönelik eleştirilerini de sürdürmüştür. Halide Edip, okul idaresine yönelik suçlamalarda bulunmuş ve bu suçlamalarda okulun kadınların ahlakını bozacak durumlar ortaya çıkardığını, her ders için mantıksız programlar hazırladığını, bu şekilde çocukların rüştiye seviyesinden yukarı çıkarılamayacağını iddia etmiştir. Eğitim öğretim hakkında tüm öğretmenlerin toplanması suretiyle tarafsız bir incelemenin dâr-ül-muallimâta yapılması gerektiğinden söz etmiştir. Halide Edip, son sözleri ile geleceğin kurtarılmasının, alınacak tedbirlerle mümkün olabileceğini savunmuş ve saygılarını ileterek maârif nezâretine başarılar dilemiştir.

¹⁹ MF.ALY, 37-5, 1331.R.2.

Halide Edip'in istifa dilekçesi maârif nezâretine ulaştıktan sonra, maârif nezâreti dâr-ül-muallimât müdürlüğüne konu hakkında bir yazı göndermiş ve okuldan görüş bildirmesini rica etmiştir. Bu yazı şöyledir²⁰:

“Ma'lûmât-ı fenniye ve sıhhiye muallimesi Nazlı Halide Hanım mektep müdiresi hanımın kendisine karşı iltizam eylediği hilâf-girâne (muhalif tarzda) edvar ve ma'lûmât ilcâsıyla (mecbur etme, zorlama) ba'de-mâ (bundan sonra) dâr-ül-muallimâtta ifâ-yi vazife etmesi mümkün olmayacağı beyanıyla mekâtib-i sâireden birine naklini ve mümkün olduğu surette hizmet-i fîliyyeden affını talep ve istida eylemektedir. Nezâretçe iktizayı hale ba'de ifâ olmak üzere evvel emirde müdire hanım tarafına mûma-ileyh hakkında böyle bir muamele vaki olup olmadığını tahkikle neticesinin bu bâbdaki mütalaanızla beraber bildirilmesi müsemmadır (belirli zaman) leffen”. Yazıda, Halide Edip'ten ma'lûmât-ı fenniye ve sıhhiye muallimesi olarak bahsedilmektedir. Yazıdan anlaşılacağı üzere, Halide Edip, müdire hanımın kendisine karşı olan tavrını eleştirmektedir. Kendisine karşı yapılan bu muamele nedeniyle aynı okulda öğretmenliğe devam edemeyeceğini ifade ettiği görülmüştür. Yazıda, Halide Edip bir taraftan, diğer okullardan birine tayininden söz ederken, bir sonraki cümlesinde meslekten istifasını konu etmiştir.

Maârif Nezâreti bunun üzerine Halide Edip'e böyle bir muamelenin olup olmadığını soruşturmak istemişti ve bunun için okuldan belli bir zaman zarfı dâhilinde bilgi almak istediğini, okula iletmişti.

3. Okul İdaresinin Konu Hakkındaki Yazısı

Halide Edip'in yaşadığını iddia ettiği saygısızlıkla ilgili olarak maârif nezâreti okul idaresinden bir görüş istemişti. Dâr-ül-muallimât müdürü de bu konuyu ayrıntılarıyla izah ettiği bir yazıyı *“Maârif-i Umumiye Nezâret-i Celilesine”* başlığı ile bakanlığa 2 rebî-ül-âhır 1331 (11 Mart 1913) tarihinde göndermiştir. Yazının tam metni şöyledir:

“Şeref-vârid olan 25-1328 tarih ve 2411 no' lu tezkere-i âliyye-i nezâretpenâhilerine arzen cevabdır. Takriben on beş gün mukaddem berây-i teftiş mektep dâhiline girerek müdireliğe mahsus odada oturduğum esnada dışarıda alt kat medhal salonunda bir gürültü işittim. O ana kadar yüzünü görmediğim ve tanımadığım bir hanımın mektebin nizam-ı dâhiliyesine muhalif olarak içeriye girmek istediğini buna mukabil mektebin inzibatının bir dereceye kadar mesul olan mübaşir Zîver Efendi de, şahsını tanımadığı bu hanımın karşısına çıkarak kendisinin kim olduğunu bildirmediğçe yukarı çıkmasına müsaade edemeyeceğini söylediği ve mezbûrenin dahi “ Bu mektebi

²⁰ MF. ALY, 37-5, 1331.R.2.

Araplarla kim doldurdu çekil karşımdan terbiyesiz” diye bağırıp çağırdığı işitildiğinden, meseleyi anlamak için dışarıya çıkan müdire hanım, hanımı odasına alarak tarih muallimesi Halide Edib hanım olduğunu ifâde eyledi. Mûma-ileyh Zîver Efendi'nin kendisine tahkire cüret eylediğinden bahisle tedip olunmasını talep eylediyse de acizleri bu sözleri dinledikten ve cereyan eden hadiseyi anladıktan sonra mektebe girip çıkanların hüviyetlerini tahkik etmek Zîver Efendi'nin vazifesi cümlesinden bulunduğu cihetle hareket-i vak'asından dolayı mazur görülmesini beyan ile gayet gazûb (kızgın) gördüğüm Halide Hanımın lisan-ı münasiple hiddet ve heyecanının teskinine gayret edildi. Hâl-bu-ki mûma-ileyh son derece de bir şiddet bir infial ile Zîver Efendiyi himaye eylemek suretiyle kendisine karşı lâzımen tevkir ve ihtiramda kusur eylediğinden bahisle daha büyük taşkınlıklar göstermiş olduğundan dolayı pek ziyade müteessir olarak odama çekilmiş idim. Âcizeleri büyük ve küçük herkese bir tahsis-i muhterem kadınlara karşı hürmet ve riayet eylediğim nezâret-i âlileri erkân-ı kiramdan pek çok zevatın malumları olduğu gibi suret-i cereyan balada arz olunan hadise esnasında mûma-ileyhaya aya zerre kadar hürmetsizlik etmediğim ve alenen hareket gördüğüm halde mahzan (ancak) kadın olması hesabıyla şu hareketini nazar-ı afo ile görerek ihtiyar-ı sükût eylediğim halde meseleye hilâf-ı hakikat bir surette arz ve protestoya kıyam eylemesinden ve kendi kabahatli olduğu bir mektep müdürüne karşı pek mütecâvizâne bir lisan istimal (kullanmak, faydalanmak) eylediği acizlerine nezaketsizlik ve hürmetsizlikle ithama cüret göstermesinden fevkalade müteessir oldum. Keyfiyetin taraf-ı âli nezâretpenâhîlerine tensîb buyurulacak bir surette tahkik ve tetkiki ile tefhir edecek neticeye göre mûma-ileyh hakkında icab eden muamele-i bütünüyesinin ifâ buyrulmasını istirham eylerim. Ol babda emr-ü ferman hazret-i minlehül emrindir²¹”. Yatılı Dâr-ül-muallimâtteki idarecilerin Halide Edip’i tanımamış olması konusu ile ilgili olarak öncelikle şunu belirtmek gerekir ki, Halide dâr-ül-muallimâtta belli bir süre görev yapmış ve beş sene süreyle idadideki derslerini yürütmüştü. Dolayısıyla buradan anlaşılmaktadır ki, H.Edip’in son dönemde fiili olarak görev yaptığı okul idadi olmakla beraber, kadrosu yatılı dâr-ül-muallimâtta olmalı idi.

Yazıyı tahlil ettiğimiz zaman şu noktaları görmekteyiz: Konuya başlangıç yapılırken, maârif nezâretinin 1913 tarihli ve 2411 no’lu yazısına karşılık kaleme alınmış bir cevabi yazı olduğu ifade edilmiştir. Daha sonra, Halide Edip’in dilekçesinde bahsedilen olaya geçilmiştir. Dâr-ül-muallimât müdürü, yaklaşık on beş gün önce (yazı 11 Mart tarihinde yazıldığına göre Şubat aylarının sonlarında) okula girerek müdire odasında oturduğu sırada, dışarıda alt kat giriş kapısında bir gürültü işittiğinden söz etmiştir. Müdür, o zamana kadar görmediği ve tanımadığı bir bayanın okulun iç giriş kapısından girmeye çalıştığından bah-

²¹ MF. ALY, 37-5, 1331.R.2.

setmiştir. Okulun asayişinden sorumlu olan inzibat görevlisi veya okula giriş çıkıştan sorumlu Zîver Efendi tanımadığı bu bayanı içeri almak için kimliğini sormuştur. Kimliğini vermedikçe veya kim olduğunu bildirmediği kendisinin içeriye giremeyeceğini söylemiştir. Bunun üzerine H. Edip “*bu mektebi Araplarla kim doldurdu çekil karşımdan terbiyesiz*” şeklinde bağırdığını müdür de işitmişti. Bu noktada, Halide Edip’in bu ifadesinden yola çıkarak ondaki doğu ve batı algısına kısaca bakmak gerekecektir.

Halide Edip’in hayatının belli dönemlerindeki farklı etmenlerin bir sonucu olarak doğu ve batı algısının kendisinde değişken bir seyir izlediği görülür²². Üniversitede öğretim üyesi olarak ders verdiği dönemde dahi derslerinin bir özelliği doğu ve batı arasında kıyas yapmak olduğu anlaşılır²³. Dolayısıyla bu ayrımın Halide Edip de belirgin olarak hissedilmesi söz konusudur.

Yazıya dönecek olursak, konuyu anlamak için müdire hanım dışarıya çıkmıştı ve gelen bayanın tarih öğretmeni Halide Edip olduğu anlaşılmıştı. Bu sırada Halide Edip, Zîver Efendi’yi kendisine hakarete kalkışmakla suçlamış ve görevlinin terbiye edilmesi veya haddinin bildirilmesi gereğinden müdire hanıma bahsetmiştir. Müdür de, okula girip çıkanların kimliklerinin incelenmesinin Zîver Efendi’nin görevleri arasında olduğundan söz etmiştir. Ayrıca münasip bir dille Zîver Efendi’nin bu hareketinden dolayı mazur görülmesini istemiştir. Müdür, bu sözleri öfkeli gördüğü Halide Edip’i teskin etmek amacıyla söylemişti. Fakat H. Edip, Zîver Efendi’yi koruduğu ve kendisine karşı gerekli saygı ve hürmette kusur edildiği gerekçesiyle müdüre öfkeli bir şekilde davranmıştı. Bundan sonra müdür odasına çekilmişti. Herkese karşı ne kadar saygılı davrandığının gerek bakanlıkça gerek önde gelen kimselerce bilindiğini belirten müdür, Halide Edip’e karşı herhangi bir saygısızlığının olmadığını yazıda ifade etmiştir. Kendisine hakaret edildiği halde sessiz kaldığını, ancak okul idaresine karşı yapılan bu nezaketsizlikten dolayı üzgün olduğunu belirten müdür, yapılacak inceleme sonucuna göre, Halide Edip hakkında gerekli işlemin yapılmasını istemiştir.

4. Halide Edip’in Yerine Görevlendirilen Öğretmenle İlgili Kararname

Kız öğretmen okulunda görev yapmış olan Halide Edip’in öğretmenlikten istifası sonrasında yerine görevlendirilen öğretmen hakkında belgede çeşitli

²² Bu konuda bk. İnci Enginün, Halide Edip Adıvar’ın Eserlerinde Doğu ve Batı Meselesi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul, 1978.

²³ Vahit Turan “Hocalık Yönüyle Prof. Halide Edip Adıvar” Cumhuriyet Gazetesi, 18 Ocak 1964, s.2.

bilgiler bulunmaktadır. Bu bilgiler konuyla ilgili kararnamede Őu Şekilde yer almaktadır:

“Kararname: Dâr-ül-muallimât tarih muallimliğine tayin edilmiş olan Halide Edip Hanımın, vazifesine devam edemeyeceği anlaŐıldıđından yerine 600 kuruŐ maaŐ-ı mahsus ile dâr-ı mezkûr tatbikat sınıfları tarih ve ulum-ı diniye muallimesi olup, Halide Hanım’a vekâlet etmekte olan Muhsine Hanım, naklen ve mezkûr tatbikat sınıfları tarih ve ulum-ı diniye muallimliği maaŐı mahsus olan 400 kuruŐla mektep mevkufâtından ²⁴ 200 kuruŐ zammıyla ve 600 kuruŐ maaŐla Selanik İnas Rüşdiye Mektebi müdüresi Hatice Hanım müceddiden tayin edilmiştir. İŐbu kararnamenin icrasına tedrisat-ı âliye müdürü memurdur²⁵”. Dolayısıyla, dâr-ül-muallimâtta tarih derslerini yürütmek üzere, Halide Edip’in yerine 600 kuruŐ aylıkla, aynı okulun uygulama kısmında tarih ve din dersleri veren Muhsine Hanım naklen atanmıŐtı. Muhsine Hanım’ın yerine de kız rüşdiyesinden bir öğretmen görevlendirilmiŐti.

SONUÇ

Halide Edip’in, eğitim alanındaki faaliyetlerinin öğretmen olarak görev yaptığı dönem ile sınırlı olmadığı anlaşılır. Yurt dışında bulunmuş olması itibarıyla eğitim konusunda bazı fikirler edinmiş olan Halide Edip, bu düşünceleri doğrultusunda gerek eğitim sisteminde gerekse öğretmenlik yaptığı kurumda kendine göre eksik gördüğü tarafları dile getirmişti.

Halide Edip’in öğretmenliği bırakması hadisesi dilekçesinde belirttiği üzere görevden affını talep etmek olarak nitelendirilebilirken, okul idaresi ile arasında geçen problem nedeniyle, okul idaresinin maârif nezâretine gönderdiği yazıdan anlaşılacağı üzere durumu farklı değerlendirmek de mümkündür. Zira, okul idaresi, maârif nezâretinden konunun incelenmesini ve gereken muamelenin yapılması gerektiğini ifade etmiştir. Bunun yanında üç ay önce de, Halide Edip’in öğretmenlikten ayrılma talebi söz konusudur. Dolayısıyla zaten öğretmenlik görevini bırakma noktasında bir temayülü bulunan Halide Edip için, okulda yaşadığı hadise, kararına katılık kazandırmıŐtı. ©

²⁴ Gelirden artıp hazineye mâl edilen para.

²⁵ MF. ALY. 37-93 1331.R.9

KAYNAKLAR

1. Arşiv

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA.)

MF. ALY, 37-5, 1331.R.2.

MF. ALY. 37-93 1331.R.9

2. Diğer Yayınlar

Adivar, Halide Edib, Mor Salkımlı Ev, Haz. Mehmet Kalpaklı, Gülbün Türkgeldi, Özgür Yay., İstanbul,2005.

Akyüz, Yahya "Osmanlı Son Döneminde Kızların Eğitimi ve Öğretmen Faika Ünlüer'in Yetiştirilmesi ve Meslek Hayatı" *Milli Eğitim*, sayı: 143, Ankara, 1999.

Bekiroğlu, Nazan, Halide Edib Adivar, Şûle Yay., İstanbul, 1999.

Cumhuriyet Gazetesi, 10 Ocak 1964.

Çalışlar, İpek, Halide Edib-Biyografisine Sığmayan Kadın, Everest Yay., İstanbul, 2010.

Enginün, İnci, Halide Edib Adivar, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1989.

Karal, Enver Ziya, Büyük Osmanlı Tarihi, V. Cilt, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Turan, Vahit "Hocalık Yönüyle Prof. Halide Edip Adivar" Cumhuriyet Gazetesi, 18 Ocak 1964.

Yücebaş, Hilmi, Bütün Cepheleriyle Halide Edib Adivar, İnkılap ve Aka Kitapevleri, İstanbul, 1964.